

Szakítás- kontinuitás, cezúra és hagyomány - emlékezet identitás diskurzus örökségvédelem a Club Aliga tükrében

A dolgozat az első féléves gyűjtés strukturálásából indult ki. Párhuzamosan két szálon indult tovább a munka. Az egyik az összegyűjtött épületállománynak, és ezzel összefüggésben az épületek használatának kicsit közelebbi megismerése (ez a Veszprém megyei levéltár ide vonatkozó anyagának megismerésével és egyéb források felkutatásával történik), a másik az épületekhez kötődő összefüggések feltárása, megértése, vizsgálata.

A kutatás szempontjából első látásra nem túl pozitív eredmény, hogy a Lechner Tudásközpontban megtalálható nagy mennyiségű Club Aligára vonatkozó anyagokból, valamikor gondosan kiválogatták a tervrajzokat. Azok nem elérhetőek. Az interjú szempontjából érdekesebbnek tűnő személyek pedig, a kérdésekre egyből úgy reagálnak, hogy „nem láttak semmit, nem tudnak semmit”. A megkeresett helytörténész sem tud emiatt sokat a Club Aliga – mint pártüdülő – életéről. Azt is elmesélte, hogy az emberek annyira meg voltak félemlítve (mással nem tudta ezt a jelenséget magyarázni), hogy még a barátja sem – aki ott dolgozott régen - volt hajlandó neki semmit mesélni azokról a dolgokról, amiket akkoriban ott látott. Meglehetősen nehézkesen lehet csak (kis szerencsével) a Veszprém megyei levéltár gyűjteményéből korabeli engedélyezések dokumentumaiban rajzokat találni.

Összességében azzal együtt, hogy nem sok sikerrel járt a terület épületállományának (ilyen jellegű) történeti feltárása, a kutatás szempontjából ez a jelenség is információ. A szakítás kontinuitás és emlékezés kérdésében érdekességnek- „szélső esetnek” tűnik. Érdekes kérdéseket vet fel ez a fajta hiány, ez a fajta „felejtés”.

A másik szál az első féléves dolgozat „gyűjteményének” egyfajta strukturálásából, az épületeknek egyfajta csoportosításából indul ki. A rendszerezéshez azonban elengedhetetlen tisztázni a munka célját. Az első félévben megjelölt (egyik) cél, miszerint a gyűjtés segítséget kívánt adni a tervezési folyamat örökségvédelmi kérdéseinek eldöntéséhez, azóta túlhaladottá vált. A kérdés az előző félévi gyűjtés alapján viszonylag korrektül megválaszolható. Azonban a korábbi kutatás eredményeként kirajzolódni látszott egy érdekes, viszont jelenlegi formájában kissé még artikulálatlan összefüggés a címben megjelölt téma és a Club Aliga épületállományának egymáshoz rendelésével. Valamilyen formában látszik, hogy a kápolna pozitív értelemben kiugrik kontinuitás szempontjából a többi épület közül, és ennek ellentéte is egyértelműen megmutatkozik, más eltérő paraméterekkel rendelkező épület esetén. Jelen dolgozat ezt az összefüggést igyekszik kicsit megfoghatóbbá tenni, és ennek a jelenségnek kapcsán (mint végeredmény) releváns kérdéseket megfogalmazni, ami alapján előremutató párbeszéd alakulhat ki, a terület fejlődését meghatározó szereplők között.

Ehhez első lépésként a kontinuitás és örökség (a vizsgált épületállomány) közötti összefüggés vizsgálatára helyeztem a hangsúlyt. Ebben az összefüggésben tűntek föl egy újabb kulcs fogalmak: az emlékezés és az identitás kérdései. Ezeket a fogalmakat (irodalom segítségével) igyekszem tehát körbejárni, megérteni, majd a leszűrt következtetéseket a vizsgált épületállományra, a Club Aliga „örökségére” vetíteni. (Fontos megjegyezni, hogy Club Aliga öröksége nem csupán az ott megtalálható épületekről szól.)

A kutatás eredménye (ahogy most látszik) várhatóan maga az a releváns kérdés, amit (amiket) fölteve az épített örökséggel (így a Club Aliga speciális örökségével) kapcsolatban párbeszéd indulhat az örökséggel érintett különböző szereplők (fejlesztők, későbbi látogatók, egyszerű állampolgárok, stb.) között. Ezek a kérdések várhatóan a címben megjelölt fogalmak körül csoportosulnak majd, és várhatóan egy-két - a konkrét szituáció megértését segítő - újabb összefüggéssel, megállapítással is kiegészülnek majd.

Annotált bibliográfia2 (munkaközi, félkész!)

Vámosy Ferenc: Közösség és kultúra. Régiók és identitás, szellemi ökonómia (Vámosy Az építészet története, a modern mozgalom és a későmodern, 2002 Nemzeti Tankönyvkiadó Rt)

A szerző rögtön az esszé elején leszögezi, hogy az építészet „közösségi tevékenység eredménye, ezer szállal kötődik a társadalom életének legkülönbözőbb területeihez, az anyagi és szellemi kultúra egészéhez”. Ez a megközelítés kijelöl egy határozott irányt, ami átvezethet az emberrel és a társadalommal foglalkozó tudományok felé. Ezt az „ezer szállal” a társadalomhoz kötődést ki is fejti részletesebben, miszerint az építés *bázisa* mindig is összefüggésben volt az adott társadalom gazdasági (és társadalmi) fejlettségével, de a szociális szféra, a mikro-és makroközösségek világa, a családforma és a társadalmi struktúra is, mint a *térigény* alapvető befolyással bírt az építészeti tevékenységekre. Ezen túlmenően ő is megerősíti azt az állítást, hogy az épített környezet alakulása is visszahat a társadalomra, kultúrát jelent(het) a benne élők számára. Mint ahogy az építészet megnyilvánulása erősen összefügg a társadalom rendszerével, magán hordozza annak ellentmondásait is.

Bodor Péter: Az emlékezés identitás és diszkurzus hálózata (Bodor: Emlékezés, identitás diszkurzus l'Harmattan kiadó 2015)

Az esszé a szerző bevezetője az *emlékezés identitás diszkurzus* című gyűjteményhez. A kötetben több különböző megközelítésű, de alapvetően a humán tudományok területéről származó írás olvasható. Bodor Péter ennek a gyűjteménynek kapcsán fejti ki nézeteit a címben szereplő fogalmakról.

A fogalmak többféle megközelítésének vizsgálata, sokat segít a saját kutatásomban, az örökségvédelemhez szorosan kapcsolódó „emlékezet és identitás” fogalmainak megragadásában.

Ahogy írja, az emlékezés, identitás számos jelentéssréteggel rendelkezik. Ezeknek a különböző rétegeknek az egymás mellé helyezése, a közös gondolkodás és beszéd kiindulópontjai lehetnek. Ezek a fogalmak, és jelentésük rétegződése, a köznapi beszédben is megjelenik, azonban az különösen érdekesnek tűnik, hogy a különböző diszciplínák hogyan használják ezeket a terminusokat. (Különböző tehát a társadalomtudományok, a bölcsészek és a humán tudományok művelőinek megközelítése.) *Ezek a fogalmak - és a rétegek - át is hatják egymást.* Egyikről beszélve a másikba ütközünk (mint ahogy írja a szerző). Az emlékezés megjelenik mind az egyén, mind a különféle kisebb nagyobb csoportok tevékenységében, önfelfogásában. „Az emlékezés egyénre összpontosító pszichológiai vizsgálódását a társadalmi folyamatok vizsgálataihoz köti a kollektív emlékezés vonatkozásainak vizsgálata.”

Düll Andrea: Az identitás környezetpszichológiai értelmezése, helyérvzés, helykötődés, helyidentitás (Bodor: Emlékezés, identitás diszkurzus l'Harmattan kiadó 2015)

Düll Andrea a környezetpszichológia szempontjából vizsgálja az emlékezés és identitás kérdéseit. Kutatása érinti a hely-helykötődés, mint az „én-; a self-identitás” lényeges összetevőjét. Rámutat arra, hogy a pozitív éni-identitás fontos része a helyidentitás, azonosulás egy hellyel, és az ember „helyének” negatív megítélése ambivalens éni-identitáshoz vezet. Vizsgálja a személyes és társas identitás mibenlétét, az identitás – és megélt tér kapcsolódásának mintázatait.

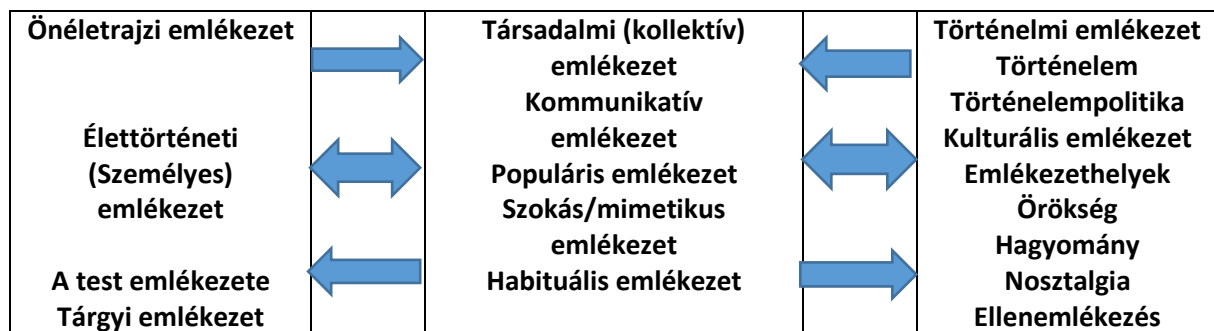
Érdekes többek között az a megállapítása, miszerint a szociokulturális helykötődés környezetei gyakran vallásilag megalapozottak, mivel „*a szent hely maga a tulajdonságai által is inspirálja a közösségi létet, stb*” Ez teljesen máshonnan közelítve összecseng az első fél éves gyűjtés tapasztalataival, ahol kontinuitás kérdésében a kápolna pozitív értelemben kiugrott a többi épület közül.

Kovács Éva: Az emlékezet szociológiai elméletéhez (Bodor: Emlékezés, identitás diszkurzus l'Harmattan kiadó 2015)

A Jan Assmann által meghatározott kommunikatív és kulturális emlékezet fogalmi szerint mutatja be a kollektív emlékezet rendszerét. Ezt követően Pierre Nora gondolatait veszi sorra, ahol is a történelem szembe kerül a hagyománnyal, majd kiegészíti az előbbieket a „személyes emlékezet” tárgyalásával.

Végül javaslatot tesz egy olyan egységes modellre, ami magában foglalja az „önéletrajzi, a társadalmi és a történelmi emlékezetet is.

Az emlékezet dinamikus modellje tehát:

A modell alkalmazása segíthet rendszerbe helyezni a kutatásom során felmerülő emlékezéssel és örökséggel kapcsolatos információkat. Várhatóan már pusztán a rendszerbe helyezés is már egy lépést jelenthet a hozzájuk kapcsolódó kérdések megválaszolása felé vezető úton.

Jan Assmann: A Kulturális Emlékezet, Írás emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban (Atlantisz Könyvkiadó 1992)

Kollektív emlékezet: Kommunikatív és kulturális emlékezet, sodródó hasadék, forró és hideg emlékezet kérdései kiemelendők. (<a részletesebb kifejtés még folyamatban)

Érdekesség, hogy ahogy Assmann írja, a kulturális emlékezet (a kommunikatívval szemben) nem „magától van”, hanem az emlékezet „örzői”, egy bizonyos „kiemelt kaszt”, gyakorlatilag főntről lefelé irányulva terjeszti, és életben tartja azt. Tehát az emberek (ezek alapján) nem „maguktól” részesülnek ebből az emlékezetből, tudásból, hanem „segítségre” van hozzá szükségük. A kulturális emlékezet ilyen fajta életben tartását, viszont maga a társadalmi rendszer-berendezkedés (a történelmi példák esetén) támogatja. Kicsit talán erős párhuzam, de sok helyzetet megmagyaráz ez a modell az örökségvédelem jelenlegi visszáságai, ellentmondásossága tekintetében. (Bár érdekes kérdés, amit György Péter a vele készített interjúmban említ, hogy: „amint viszont a hivatásrend elveszíti a hitét abban amit csinál, elveszíti a létjogosultságát is a tevékenységére...”)

Bugovics Zoltán: Társadalomtudomány és területi identitás (Bugovics: Társadalom, Identitás és Területfejlesztés L'Harmattan Kiadó 2007)

A pszichológiai, szociológiai megközelítés mellett egy területhez kapcsolódó identitás kérdéseinek vizsgálata során érdekes szempontokat hozhat a „viselkedésföldrajz” szemszögéből is kicsit megvizsgálni ezt a témát. A „Következtetések: Társadalom identitás és területfejlesztés” címszó alatt a szerző (összefoglalóan) megállapítja, hogy a regionális identitás-kép kialakításával, gazdaságot élénkítő, az adott társadalmat aktiváló fejlesztések hozhatók létre. A területi beágyazottság és a gazdasági potenciál között szoros pozitív kapcsolat van. (És minél inkább a területi értékek - épített, természeti, stb - dominálnak a fejlesztési folyamatban, annál inkább mélyülhet ez a beágyazottság. Fontos olyan fajta identitások jelenléte egy fejlesztendő területen, ami ösztönzőleg hat az emberek mindennapi boldogulásában. Ahogy a szerző összefoglalja, a „folyékony modernitás posztmaterális” világában „sokféle és rétegzett identitások élnek az emberekben, s ezek tudatosítása, serkentése új lehetőségeket jelenthet a területfejlesztésben.”

A regionális identitás megközelítése fejlesztési szempontból nem más, mint közös ügy kialakítása, olyan ügyé, amely nem felülről vezérelt, hanem az önérdekek képviseletéből indul ki.

A területfejlesztés alapvetően nem a területről, hanem a társadalomról kell, hogy szóljon (mivel ahogy Bugovics írja: a tér ugyanis társadalmi konstrukció, ha tetszik vízió, amely az azonosságtudatok részét képezi). „A társadalomfejlesztés tehát összefoglalva: intelligencián, tudáson, alkalmazkodáson és tolerancián kell alapuljon, s nem nélkülözheti az identitást.” „Az egyének területi azonosságtudata pedig olyan értéknek tekintendő, amely endogén módon alapul szolgál a területfejlesztéshez.”

Hankiss Elemér: A szabadság Sökkja, a társadalmi tudat változásai 1945-1999 (Proletár reneszánsz, Helikon) A kutatással érintett terület, a Club Aliga, nagyon erősen az előző rendszerhez kötődik. A kulturális vonatkozásainak megítélése pedig alapvetően az emberek tudatában működő jelenségekkel függ össze. Nem csak azt a specialitást kell vizsgálatkor figyelembe venni, hogy a hozzá köthető „emlékanyag” mint „közvetlen múlt” befolyással van a jelenben élőkre (így rám, a kutatóra is,) hanem érdemes egy pillantást vetni arra is, hogy ez a társadalom idő közben milyen markáns változásokon ment át (többek között épp a vizsgálat tárgyát erősen meghatározó rendszerrel kapcsolatban). Valamilyen formában befolyásolhatja ez is a kutatás eredményét.

Hankiss azzal indítja esszéjét, hogy megállapítja: a kultúra vagy civilizáció (kérdése) élet és halál kérdése az emberi társadalom számára. Az idegen és veszélyes univerzumban az embernek szüksége van fix „paradigmákra” amikben „otthonra, és védelemre talál”. Ha azonban a világ változik, új paradigmákat kell alkotni ahhoz, hogy ismét megtaláljuk helyünket a világban.

A kommunista rendszer alatt megpróbálták lerombolni az emberek és embercsoportok azonosságtudatát, méltóságát, önbecsülését. A Kelet-európai társadalmakra jellemző, hogy az emberek valahogy mégis megpróbálták kitölteni az „identitásuk pusztulása” után keletkezett vákuumot. A esszé definiál több (túlélési) paradigmát. Az egyik a „rab paradigmája”. „nyomorúságos, de kényelmes”. (Jellemző, hogy a rendszer infantilizálta, a gyermekkori felelőtlen állapotban tartotta az emberek nagy részét). A másik paradigma, a „mártírtudat”. (Ez erős azonosságtudattal, erős önbecsüléssel járt.) Fontos motívum volt mindkét esetben a „remény”. Egy „új, igazi élet”, a „szabadság világa” felé való törekvés. (Ezzel párhuzamosan a vasfüggöny túloldalán pedig a „misszionárius paradigma” segített egységes képbe helyezni a vasfüggönyön innen-felől sejthető állapotokat). Az 1989-es váltással a „forradalmárok szegény rokonokká” váltak. És elvesztették a „Reményt” (és talán 40 évet az életükből).

Az emberek új identitások után néztek. Így a gyermekség állapotához kötődően, egyeseknek új tekintélyekre volt szüksége, vagy egyszerűen kizárólag az érvényesüléssel foglalkoznak, vagy katonán közönnel figyelik az eseményeket (és szintén gyermeki felelőtlen állapotból nézve) mindenért az épen hatalmon lévőköt hibáztatják. (Közben kialakul a sikeresek - vesztesek paradigmája, bár a „veszteség” elfogadására még nyugaton sincs kialakult gyakorlat.)

„A szabadság sökkja után most tanuljuk a hétköznapokat”. (A jogok mellett kezdjük megtanulni lassan a kötelességeket is, stb). A Club Aliga meglehetősen visszás múltját, örökségét pedig egy ilyen új paradigma rendszerben próbáljuk (így vagy úgy) elhelyezni majd.

Szántó István: Kádártól Castróig (ABOVO kiadó 2013)

A Club Aliga egykori életéről ír a szerző, aki fiatalon nyaranta rendszeresen ott dolgozott az üdülőben.

Tulipán Vita, Major Máté és Osskó Judit szerkesztésében (Új építéset, Új társadalom 1945-1978 Corvina 1981)

A tulipánvita a paksi (1973-ban megkezdett) lakótelep építés egyik ütemét tervező „Pécs Csoport” (a Pécsi Tervezővállalat Ifjúsági irodájának csapata) újításai kapcán robban ki. A csoport tagjai megpróbálták (több ütemben) a készen kapott épülettípusokat különböző módon humanizálni. A kutatásom szempontjából tanulságos, hogy egy építészeti kérdéstről (és főleg egy olyan kérdéstről, amiről érdemes), meglehetősen problematikus tiszta párbeszédet folytatni. Láthatóan építő, termékeny vita számára az írott sajtó – mint fórum – gyakorlatilag teljes mértékben alkalmatlan. Mégis a nyilvánosság nagyon fontos, és fontos a nem építészek bevonása is ezekbe a diskurzusokba. (A kutatásomban, első sorban a kulturális emlékezet, emlékezés, kommunikatív emlékezet témákhoz kapcsolódik a párbeszéd, és a nyilvánosság kérdése). Esetleg még a *szakítás- kontinuitás, cezúra és hagyomány* kapcsán érdekes lehet a vita szövege, magának a modernnek, a Bauhausnak (mint ma már örökségi elemeknek) a

korabeli értékelése, és a népi hagyomány – mint kulturális örökség – továbbélése lehetőségének.

Arc5 < Örökségvédelemmel, a közeli múlttal, idővel kapcsolatos kérdések vizsgálata

György Péter: A Hatalom képzelete < Az első féléves dolgozatban használt néhány kulcs fontosságú idézet kifejtése

További érintett irodalom:

Csibra Gergely; Gergely György: Ember és kultúra (Pszichológiai Szemle Könyvtár) A kulturális tudás eredete és átadásának mechanizmusai (Akadémia Kiadó 2007)

Dessewffy Tibor: A Kocka el van veszve (Információs Társadalom Szakkönyvtár, Infonia-Aula 2002)

Greenfield: Identitás a XXI. században (HVG könyvek 2009)

....

....

....